Communication and Argumentation in the Public Sphere **ISSN 1843 - 7893**
(2007) Year I, Issue 2
Galati University Press
Editors: Anca Gâță & Adela Drăgan
Proceedings of the Conference *Public Space* vs *Private Space*, SECOND VOLUME
April 12th-14th, 2007 – "Dunărea de Jos" University, Galați Romania
pp. 323-328

Ivan IVLAMPIE
Stiluri de viață şi dinamica lor

Universitatea „Dunărea de Jos", Galați, ROMÂNIA
ivanivlampie@yahoo.com

Stilul este omul însuşi şi dacă oamenii sunt într-un număr de câteva miliarde de ființe înseamnă că există tot atâtea stiluri de viață. Trebuie să recunoaştem ireductibilitatea unui stil de viață, caracterul indescriptibil al acestuia, dar atunci ne lovim de o problemă gnoseologică iremediabilă, sesizată încă de Aristotel, atunci când acesta afirma că ştiința nu poate avea ca obiect de cunoaştere singularul. Literatura sociologică, atunci când abordează această categorie, întâmpină aceleaşi neajuns, recunoaşte dificultatea definirii şi descrierii noțiunii de *stil de viață*.

Să fie oare inabordabil un astfel de concept tocmai datorită singularului pe care îl desemnează? Care ar fi caracteristicile sau elementele sale structurale ce ar determina „eşecul" în definirea şi descrierea ştiințifică?

Ca şi sociologia, termenul de *stil de viață* este unul recent, ceea ce nu înseamnă că vechile culturi nu aveau înțelegerea unicității vieții umane. Cu mult înainte de Buffon, Protagoras afirmase acelaşi lucru prin expresia *omul este măsura tuturor lucrurilor*. Grecii, şi la rândul lor popoarele aflate la începuturile civilizației, percepeau stilul de viață sub forma noțiunii de *destin*. Destinul conferea singularitate omului, o fatalitate a traseului vieții din care nu lipseau hazardul, întâmplarea, norocul arbitrar. Ca şi în cazul altor realități preconştientizate, grecii şi romanii au identificat şi au numit destinul cu o divinitate, Tyhe, respectiv Fortuna. Aceasta din urmă „era reprezentată cu ochii legați, spre a simboliza soarta oarbă, şi avea o mână pe cârma destinelor universului, ținând în cealaltă Cornul Abundenței; imaginea era gândită ca o alegorie complexă a capriciilor destinului, ale norocului arbitrar, ale şansei şi neşansei, căci zeița ajunsese să patroneze mult mai târziu, în cultul roman, pe de o parte hazardul, indiferența şi nesiguranța sorții, pe de alta, norocul prielnic şi manifestarea bunăvoinței divine" (Victor Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*).

Cunoaşterea destinului era în posesia prezicătorilor sau a instituțiilor oraculare. Iar dacă impresia noastră despre destin este că în viață totul e predeterminat în chip fatal, că totul se desfăşoară după cum a fost scris în trecut, prezența unor astfel de instituții, funcționalitatea lor, demonstrează că cei vechi priveau în acelaşi timp, în mod egal, şi spre viitor. Într-o credință fanatic îndreptată doar spre trecut viața nu ar fi fost posibilă decât ca o cale, ca un exercițiu tot mai rafinat spre extincție, spre dobândirea nirvanei. Față de oamenii culturii Indiei antice, aflați sub impresia fatalistă a eternei reîncarnări (de la această idee pornind aceşti oameni au promovat un stil de viață ca retragere, ca refuz şi renunțare la o realitate iluzorie), oamenii culturilor vechi europene au valorizat şansa lor unică de existență, prospectând viitorul, întreprinzând acțiuni politice, militare, economice, sociale.

Dintr-o perspectivă ştiințifică nu putem descoperi, totuşi, în antichitate o problematizare şi o clarificare a noțiunii de *stil de viață*. Impedimentul acestei dezbateri şi teoretizări îl constituie viziunea precară din acea vreme cu privire la calitatea de ființă umană. Războiul – susținea Heraclit – ierarhizează făpturile în zei, oameni, sclavi, şi doar unele au privilegiul de a fi libere. Femeia beneficia de un

BDD-A25318 © 2007 Galați University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:38 UTC)

josnic statut social. Însă nu trebuie să ne facem iluzii prea mari despre precaritatea acestei viziuni: ea era benefică întreprinzătorilor, îi elibera de coşmarul echității. De aceea conceptul de libertate rămâne necunoscut lumii europene antice, preferându-se mai degrabă noțiunea ambiguă de destin.

Constatarea de mai sus ne constrânge să recunoaştem că problema stilului de viață nu poate să se nască decât în situația universalizării drepturilor omului. O asemenea universalizare a fost proclamată de creştinism, dar şi în acest caz Biserica nu a lărgit sfera libertății umane, în fond a opțiunii, decât limitat, constrângător: prin asceză, refuz al acestei lumi şi retragere din cadrul ei. Abia ruptura Renaşterii va deschide perspectivele universalizării drepturilor omului. (Sub acest aspect, considerăm că încă nu au fost judecate îndeajuns semnificațiile acelor revoluții care au decis actualul stil de viață al omului.) Renaşterea îl va repune pe om în posesia puterii de creație şi îl va înzestra astfel cu o nouă calitate: fără superstiții, fără prejudecăți, fără limite omul este creator în planul vieții. Iluminiştii au fundamentat şi au dezvoltat această idee principială dând naştere ştiințelor esențiale despre om, precum pedagogia, ca artă a educării sale, politologia, ca artă a guvernării, psihologia, ca ştiință a sufletului, şi într-un sfârşit sociologia, ca descriere şi cuantificare a mobilităților din planul relațiilor interumane.

Câştigul iluminismului a însemnat faptul că oamenii au fost lăsați singuri. Astfel trebuie să-l interpretăm pe Buffon, stilul este omul însuşi, dar şi pe Immanuel Kant cu formularea imperativului categoric moral, potrivit căruia omul trebuie întotdeauna tratat drept scop absolut şi niciodată mijloc, niciodată sclav şi unealtă a semenului. Efectul negativ al iluminismului este că omul a fost atras în cele mai criminale şi ucigaşe experiențe, că singularitatea sa a avut doar o valoare de sacrificiu pe altarul public al intereselor naționale sau al utopiilor sociale.

In plan filosofic, noua condiție a omului a fost reflectată de curentul existențialist. Intre temele fundamentale ale acestui curent din secolul al XX-lea se află şi aceea cu privire la înstrăinarea umană: însingurarea devine noua formulă pentru destinul omului contemporan, atât de bine descrisă de Albert Camus în literatura şi eseurile sale. Pe de altă parte, în plan socio-economic noua situație umană este susținută de formula economică a societății de consum, întărită de instituții ale unei democrații liberale. În acest sens, Francis Fukuyama observa pătrunzător faptul că democrațiile liberale contemporane au ca punct slab şi pe un termen îndelungat tendința de a deveni victime ale unui individualism excesiv:

> „Statul liberal modern s-a bazat pe ideea că, în interesul păcii politice, guvernul să nu ia poziție față de diferitele pretenții morale ridicate de religie şi de cultura tradițională. Biserica şi statul trebuie să rămână separate; să existe o pluralitate de opinii privind cele mai importante probleme morale şi etice legate de scopurile supreme sau de natura binelui. Toleranța să devină virtutea principală. În locul consensului moral, să existe un cadru transparent de legi şi instituții care să genereze ordinea socială. Un astfel de sistem politic nu le cere prea multe virtuți cetățenilor săi, ci doar să fie raționali şi să respecte legile în propriul lor interes."
>
> (Fukuyama 2001: 19-20)

Tranziția de la societatea agricolă la cea industrială a fost studiată, la sfârşitul secolului al XIX-lea, de o nouă disciplină, sociologia. După al doilea război mondial, atenția oamenilor de ştiință a fost atrasă nu numai de schimbările cantitative, ca până atunci, ci de cele calitative. Astfel, abia din acest moment se va impune, din punct de vedere ştiințific, o nouă noțiune sociologică, aceea de stil de viață. Am arătat că acest concept este greu definibil şi neajunsul l-am căutat în fenomenul subiectiv, unic, al vieții fiecărui om. Dar, în primul rând, nu de acest aspect atârnă dificultățile definirii stilului de viață. Deoarece oricând este posibilă o tipologizare, susținută de modul de locuire al omului, de categoria socială căreia îi aparține, de

BDD-A25318 © 2007 Galați University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:38 UTC)

ocupațiile pe care le îndeplineşte. Atunci putem foarte comod să descriem un stil de viață rural sau urban, burghez sau proletar, al funcționarului public sau al cerşetorului. În spiritul unei tipologii ne pot veni în ajutor şi multe alte criterii: națiunea, etnia, rasa, sexul, epoca istorică etc. Dificultățile provin din însăşi natura realității pe care o denumim *stil* şi care indică orizontul axiologic al existenței umane.

Încă de la origine cuvântul *stil* sugerează diferențierea. *Stilus*, în latină, era condeiul de metal sau de os ascuțit la un capăt, cu care se scria pe tăblița de ceară, şi lat la partea opusă, spre a şterge şi netezi; dar mai însemna şi scrisul, compoziția scrisă, felul de a scrie. Oamenii se diferențiază după grafologie sau caligrafie, dar şi după creația care se degajă din semnele mai mult sau mai puțin caligrafice. Deja acest sens ne indică faptul că noțiunea de stil este valorizată în artă, ea îi individualizează şi îi diferențiază pe artişti şi operele lor. Cu această semnificație a fost folosită de naturalistul Buffon, foarte exigent cu forma artistică de prezentare a studiului ştiințific.

În secolul al XIX-lea, prin Nietzsche, conceptul de *stil* este atribuit tuturor realizărilor activității umane, culturii. Acest filosof care înțelegea omul în forma unică a voinței sale de putere a realizat o tipologie a culturilor în funcție de modul de împletire a apolinicului cu dionisiacul. Stilul perfect de viață este conferit de tragedie, ca îmbinare armonioasă dintre apolinic şi dionisiac, pe când dezechilibrele în viață se datorează cultivării în exces a unuia dintre poli.

Prin Leo Frobenius, Oswald Spengler, Lucian Blaga, stilul capătă înțelesul unei forme, a unui tipar care pătrunde toate manifestările de viață ale omului. În teoria germană, sediul acestui tipar comportamental se află în forma exterioară a culturii pe care o produce fiecare grupare etnică, în mod deosebit de toate formele celorlalte grupări etnice. Comunicarea simbolurilor şi înțelegerea unei culturi din cadrul căreia nu faci parte sunt imposibile. Perspectiva gânditorului român este mult mai interesantă şi mai apropiată de realitate, deşi speculația sa metafizică este greu de susținut. După Lucian Blaga stilul îşi are sediul în inconştientul individual, dar şi în cel colectiv al popoarelor, avânt forța germinării tuturor actelor şi manifestărilor vieții umane. Ca matrice stilistică, fenomenul poate explica orientarea colectivă a oamenilor spre opțiuni asemănătoare, poate da ocazie şi sprijin reducerii stilurilor de viață la forme generice, tipice. Dar ca şi explicația psihanalitică, al cărei model îl preia Blaga, nu permite înțelegerea naturii libere a actului creator, a manifestării spontaneității vieții. Matricea stilistică este o nouă denumire pentru conceptul de destin al anticilor. Şi chiar are acest înțeles în măsura în care Blaga speculează faptul ca în plan cosmic stilul joacă un rol de armă de apărare în mâinile Marelui Anonim prin care acesta urmăreşte să înfrâneze puterea creatoare a omului în vederea apărării centralismului existenței.

Trecut în câmpul de observație al sociologiei, conceptul de *stil* se eliberează de interpretările estetice, culturaliste sau metafizice. El devine un instrument de descriere a formelor şi diversităților sub care se manifestă viața umană. În acest context se întâlneşte cu perechea sa, noțiunea *mod de viață*, şi ea greu de definit, deoarece spre deosebire de categoria *nivel de viață* nu poate fi tradusă şi măsurată în veniturile exprimate în bani. Cu toate acestea, sociologii au identificat indicatorii care pot măsura modul de viață:

„natura muncii (ocupației, profesiunii) şi durata ei;

învățământul, calificarea profesională şi accesibilitatea formelor acestora;

rezidența şi circulația (timpul afectat şi mijloacele de locomoție disponibile şi utilizate de la locuință la locul de muncă şi la alte localizări ale activităților sociale);

locuința (metru pătrat / persoană) şi echipamentul acesteia (gradul de confort);

BDD-A25318 © 2007 Galați University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:38 UTC)

condiţii de igienă şi asistenţă sanitară (accesibilitatea acestora);
mijloace de comunicare şi telecomunicare;
informaţie şi cultură;
timpul liber (durata şi modul de folosire a acestuia)."

(Roth 2002: 125)

Dacă ne exprimăm acordul faţă aceşti indicatori ai modului de viaţă, atunci pentru a diferenţia noţiunea de stil de viaţă am avea nevoie fie de alţi indicatori, fie de recunoaşterea sinonimiei celor două categorii sociologice. Sociologul Cătălin Zamfir susţine că spre deosebire de modul de viaţă care descrie şi explică viaţa oamenilor ca un fapt exterior, stilul de viaţă este asociat cu două idei distincte „aceea de *principiu organizator intern*, profil al vieţii unei persoane ca grup, şi aceea de *opţiune*." (Zamfir 1989: 35). Presupoziţia este valoroasă pentru înţelegerea stilului, atât ca fenomen colectiv, cât şi în calitate de fenomen subiectiv. Ea ne poate conduce la înţelegerea câmpului axiologic al experienţei umane, precum şi la definirea noţiunii de stil.

Stilul de viaţă este condiţionat de sfera valorilor. În funcţie de aspiraţia fiecăruia dintre noi spre această lume care nu este nici subiectivă, nici obiectivă ia naştere fiecare stil de viaţă. Valorile şi actul uman de întemeiere a acestora s-ar constitui atunci în indicatorii unui stil de viaţă. Ne dedicăm în orice moment al vieţii unor deziderate şi optăm pentru o anume ierarhie a lor care devine bun colectiv şi principiu intern de organizare a vieţii comunitare. În felul acesta putem afirma că destinul se află în faţa noastră, în viitor, şi nicidecum nu aparţine timpului de dinaintea naşterii, acelui prolog fatalist al legendarelor ursitoare.

Ca să reuşim să identificăm realitatea sociologică a stilului de viaţă, alături de constatarea faptului că în dezbare sunt concepte calitative, judecăţi de valoare, avem nevoie de o înţelegere a noţiunii de valoare. În acest scop sunt suficiente şi edificatoare precizările lui Tudor Vianu din lucrarea *Introducerea în teoria valorilor*.

Valoarea este obiectul dorinţei umane, aşa cum imaginea este obiectul reprezentării, afectul este obiectul simţirii, iar abstracţia este obiectul gândirii. A dori, a reprezenta, a simţi, a gândi reprezintă activităţile noastre intime. Dar câte din ele devin publice, colective? Aceste acte sunt îndreptate spre şi de una şi aceeaşi realitate, dar în funcţie de orientarea conştiinţei noastre ne dau când imagini, când afecte tulburătoare, când idei. Însă ne oferă şi valori.

Afectele nu se pot socializa, sunt individuale, sunt trăiri personale ale unor împrejurări teribile ale vieţii. Tot astfel sunt şi imaginile: produsul unor reflectări concrete ale lumii. Numai abstracţiile subsumează însuşirile comune ale realităţilor concrete fără a viza măcar una dintre realităţi, ci doar aspectele lor generale. În jurul ideilor oamenii îşi construiesc spaţiul public al locuirii, deoarece ele nasc înţelegerea, al cărei suport sunt notele comune ale realităţilor, însuşiri ce au darul de a stinge disputele şi de a crea punţi de comuniune şi de comunicare. Aceeaşi calitate, de construcţie a spaţiului public, o au şi valorile. Dar nu în virtutea prilejuită de asemănarea însuşirilor comune: de exemplu culoarea roşie este roşie pe drapel, pe semafor, pe strălucirea soarelui. Virtutea constructivă, de consolidare a unui spaţiu public atribuită valorilor rezultă din coincidenţa, din identitatea actelor deziderative umane.

Abia din această coincidenţă a aspiraţiilor sau a opţiunilor putem considera că se poate constitui o definiţie clară a stilului de viaţă. Deoarece numai în acest caz al coincidenţei deziderative dintre oameni putem vorbi de o intimitate care se distribuie fără să se împartă, cum ar zice Constantin Noica.

Ce argumente putem invoca în acest sens? Extrem de simple. Socializând afectele dăm naştere unor trăiri artificiale, simulate, care intră în sfera mimetismului, a

BDD-A25318 © 2007 Galaţi University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:38 UTC)

actoriei, prefăcătoriei. Procedând similar cu imaginile generăm manipularea, denaturarea ordinii reale cu prețul unui câştig de putere, pe seama credulității naive: facem reclamă unor artefacte sau unor realități contrafăcute. În schimb, dorințele umane sunt extrem de greu de deturnat spre un alt scop decât cel firesc, de întemeiere a valorilor. În actul dorinței este greu să crezi că omul se preface, că mimează, el este pe deplin real. Dacă ar dori împotriva firii actului însuşi, atunci nu ar urma alt rezultat decât o daună provocată vieții personale.

Prin actul dorinței oamenii demonstrează caracterul absolut egoist al firii lor, dar faptul că rezultatul acestui egoism este constructiv şi creator prin edificarea valorilor, ca etos al coincidenței egoismelor, reprezintă o dovadă generozității vieții, o dovadă că stilurile de viață – ca forme iraționale de opțiune – se află la izvorul vieții.

Ca să ne apropiem de relatarea biblică, opțiunea greşită este aceea care dă naştere păcatului şi orientează viața către moarte. În termenii axiologiei, acest fapt se poate traduce prin ceea ce Vianu numea subalternarea actelor valorificatoare, adică înlocuirea unui act de dorință specific cu o valoare inadecvată. Cel mai prezent caz în zilele noastre este cel în care actul deziderativ economic se îndreaptă spre valori estetice sau politice, degenerând în afişarea agresivă a luxului ori în corupție. Dacă egoismul deziderativ trezea un licăr de speranță în privința abordării ştiințifice a stilului de viață prin faptul că în orientarea adecvată a dorințelor se obține un spațiu comun de manifestare a formelor de viață, subalternarea actelor valorificatoare dă naştere sluțeniei vieții, fenomenului de anomie, cum îl numesc sociologii, ceea ce iarăşi ne conduce la convingerea inițială că omul este măsura tuturor lucrurilor, sau că stilul este omul însuşi.

Din fericire, aşa cum a biruit viața, poate să câştige şi cunoaşterea. Sociologia poate demonstra că oamenii îşi orientează adecvat dorințele, iar rezultatul – pe scara istoriei – îl constituie stilurile de viață colective, în funcție de o orientare adecvată spre o ordine ierarhică a valorilor. Astfel, avem o cunoaştere a omului european al antichității greco-romane tinzând spre clasicismul aureolat de valorile frumosului şi binelui, îl cunoaştem pe ascetul şi cavalerul medieval, pe atotcreatorul renascentist sau raționalistul luminist. Dar toate aceste epoci istorice l-au cunoscut şi pe anormal, mobilizând genuri de creație artistică – fabulă, satiră, comedie – împotriva abaterii de la dezideratele obşteşti: aşa au fost proscrişi mizantropul, avarul, moftangiul, ipohondrul şi multe alte stiluri inadecvate de viață. Împotriva anormalului s-a folosit lapidarea, crucificarea, arderea pe rug, ghilotina, gulagul. Anormalul, ca stil de viață, nu reprezintă doar inadecvarea actelor de dorință la valoarea echivalentă, ci şi o abatere de la ierarhia de valori consacrată de epocă. Cei sacrificați fizic au tulburat o anumită ordine tradițională de valori, ei au fost profeții unor noi stiluri de viață.

Din punct de vedere axiologic, între ele, valorile au o calitate de a se subordona, de a fi autonome, de a fi neutre, de a închega sau de a fi dizolvante. Aceste calități complică şi mai mult opțiunea oamenilor, definirea stilului lor de viață. Câteva situații istorice sunt elocvente din această perspectivă. În Evul Mediu, sacrul crea o legătură organică între toate valorile, le subordona simfonic în vederea dobândirii sfințeniei vieții. În epoca rațiunilor, adevărul ştiințific diviza toate domeniile de aspirație ale omului, producând specialişti în sectoarele multiple de activitate. În era postmodernă apare dominația dizolvantă a economicului, sub forma dobândirii banului, a aparatelor electrocasnice, a confortului pe care o arhitectură o conferă locuinței sau automobilului. Risipa energiilor naturale are un corespondent în diminuarea eforturilor spirituale. Ciocnirile dintre valorile fundamentale părăsesc spațiul public al pieței de execuție, al cafenelei ori salonului literar, al amfiteatrelor academice, al întunericului nopții Sfântului Bartolomeu sau al terenului de război.

BDD-A25318 © 2007 Galați University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:38 UTC)

Acum, aceste ciocniri au loc pe stadioane, la bursă, în sălile de licitație ori în cele de judecată, pe arena mijloacelor de comunicare în masă care pregătesc accesul în cabina de vot ori la putere.

În acest spațiu axiologic s-a mutat actualul stil de viață al omului. Din acest motiv am reprodus mai sus citatul din cartea lui Fukuyama. Toleranța este principiul intern organizator de viață, iar opțiunea omului contemporan se îndreaptă, cu precădere, spre sfera valorilor economice care ne individualizează în exces. Individualismul, pluralismul şi toleranța stimulează diversitatea culturală, erodând şi înlăturând toate valorile tradiționale. Acest stil de viață este forma sub care se manifestă fenomenul globalizării, ca o nouă perioadă istorică aflată în puterea tehnicii, şi care ne determină să coincidem pe scară planetară în muzica pe care o ascultăm, în filmele pe care le vizionăm, în spectacolele sportive pe care le urmărim, ori în informațiile zilnice despre evenimentele majore care au loc în lume.

În concluzie, putem considera că stilul de viață corespunde actelor deziderative întemeietoare de valori şi ai unei ierarhii de valori, proprii unui individ, unei categorii sociale sau unei etnii. Dinamica stilurilor de viață urmează modului de ordonare a valorilor umane, opțiunilor dominante ale fiecărei societăți şi ale perioadelor istorice. Pentru sociologie, valorile şi ierarhia valorilor devin indicatorii de bază ai stilului de viață.

Bibliografie

BLAGA, L. 1985. Trilogia culturii. In *Opere*, vol. 9. Bucureşti: Editura Minerva.

FUKUYAMA, F. 2001. *Marea ruptură: natura umană şi refacerea ordinii sociale*. Bucureşti: Editura Humanitas.

MĂRGINEAN, I. & O. BĂLAŞA (coord.) 2005. *Calitatea vieții în România*. Bucureşti: Editura Expert.

ROTH, A. 2002. *Modernitate şi modernizare socială*. Iaşi: Editura Polirom.

VIANU, T. 1998. *Filosofia culturii şi teoria valorilor*. Bucureşti: Editura Nemira.

ZAMFIR C. (coord.) 1984. *Indicatori şi surse de variație a calității vieții*. Bucureşti: Editura Academiei.

ZAMFIR, C. (coord.) 1989. *Stiluri de viață. Dinamica lor în societatea contemporană*. Bucureşti: Editura Academiei.

BDD-A25318 © 2007 Galați University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:56:38 UTC)